

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

|| Sayı/ Issue 21 (Haziran/ June 2025), s. 241-260
|| Geliş Tarihi-Received: 15.04.2025
|| Kabul Tarihi-Accepted: 30.06.2025
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.5281/zenodo.15762915

Türkiye’de Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik İlk Yasal Düzenlemenin Gelişim Süreci Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment of the Development Process of the First Legal Regulation for Orphans and Children in Need of Protection in Turkey

Banu BERBER BABALIK*

Öz

Çocuklar, yaşamlarının başlangıcında savunmasız ve bağımlı bireyler olarak dünyaya gelir; sosyal bir varlık haline gelme süreçleri ise öncelikle aile, ardından toplum aracılığıyla şekillenir. Bir çocuğun fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin yeterli ölçüde karşılanması, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda sağlıklı bir toplumsal yapının inşasını da mümkün kılar. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923 yılında ilan edilmesi, sadece bir rejim değişikliğini değil, aynı zamanda toplumu her yönüyle dönüştürmeyi hedefleyen modernleşmeci bir vizyonu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet’in kurucu kadroları, toplumsal dönüşümün temel yapı taşlarından biri olarak aile kurumunu öne çıkarmış; çocuk ise bu yapının merkezinde, toplumun geleceği olarak konumlandırılmıştır. Çocuğa atfedilen bu anlam, onun korunması gerekliliğini doğurmuş; özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik ve sosyal krizlerin derinleşmesiyle birlikte, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların sayısındaki artış dikkat çekici bir boyuta ulaşmıştır. Bu süreçte yürütülen koruma çalışmalarının kurumsal bir çerçeveye kavuşturulması, ancak 27 Mayıs 1949 tarihinde yürürlüğe giren *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun* ile mümkün olabilmektedir. Bu çalışma, söz konusu yasal düzenlemeye zemin hazırlayan tarihsel süreci incelemektedir. II. Dünya Savaşı’nın Türkiye üzerindeki dolaylı etkileri, korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin artan kamusal hassasiyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde gerçekleştirilen müzakereler, konuya ilişkin arşiv belgeleri, dönemin basın yansımaları ve akademik literatür temelinde ele alınmaktadır. Çalışma, günümüzde de güncelliğini koruyan çocuk koruma politikalarının tarihsel kökenlerine ışık tutmayı ve 1949 tarihli yasal düzenlemenin sonraki sosyal politika uygulamaları üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Henüz arzu edilen seviyeye ulaşamayan çocuk koruma alanında, söz konusu düzenlemenin yapısal bir başlangıç noktası oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, korunmaya muhtaç çocuk, II. Dünya Savaşı, Türkiye, çocuk koruma kanunu.

* Dr. Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, e-posta: banubabalik@adu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9863-7189.

Abstract

Children come into the world as vulnerable and dependent individuals at the beginning of their lives; their process of becoming social beings is shaped primarily by their families and then by society. Meeting a child’s physical, social and psychological needs adequately not only enables their individual development but also makes it possible to build a healthy social structure. The proclamation of the Republic of Turkey in 1923 brought with it not only a change of regime but also a modernising vision that aimed to transform society in every way. In this context, the founding members of the Republic highlighted the institution of the family as one of the cornerstones of social transformation, with children positioned at the centre of this structure as the future of society. This meaning attributed to children necessitated their protection; especially with the deepening of the economic and social crises during World War II, the increase in the number of orphaned and vulnerable children reached a striking level. The institutionalisation of protection efforts during this period was only made possible by the Law on Children in Need of Protection, which came into force on 27 May 1949. This study examines the historical process that paved the way for this legal regulation. The indirect effects of World War II on Turkey, the growing public sensitivity towards children in need of protection, the debates held in the Turkish Grand National Assembly, archival documents related to the subject, press coverage of the period, and academic literature are examined in this study. The study aims to shed light on the historical origins of child protection policies that remain relevant today and to reveal the impact of the 1949 legal regulation on subsequent social policy implementations. It is emphasised that the regulation in question constitutes a structural starting point in the field of child protection, which has not yet reached the desired level.

Keywords: Republic, child in need of protection, World War II, Turkey, child protection law.

Giriş

Çocuklar geleceğin yetişkinleridir. Bu yüzden tarih boyunca toplumlar kendi politik, sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerine göre çocuklara farklı anlamlar yüklemişlerdir (Tan, 1989, s. 71-88). Antik Yunan’da çocuğun devlete ait olduğu Aristo ve Platon’un yazılarında sıklıkla yer almıştır. Platon, “Çocukların okula devamları ana babalarının heveslerine bırakılmamalıdır; eğitim mümkün olduğu kadar biri ve tümü için zorunlu olmalıdır, çünkü onlar önce devleti daha sonra ana babalarına aittirler” görüşünü savunmuştur (Polat, 2001, s. 127-128). Orta Çağ Avrupa’sında ise çocuk, doğuştan kötü ve günahkâr olarak görülmüş, bu günahların ancak kilisenin vaftiziyle temizlenebileceği inancı yaygınlık kazanmıştır (Onur, 2007, s. 96-97; Genç, 2016, s. 247; Özcan, 2017, s. 94). Çocukluğun tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların öncüsü olarak kabul edilen Aries, “Orta çağ toplumunda çocuk yoktu” saptamasıyla bu dönemde çocuğa yönelik algının değersizliğini çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur (James, 2001, s. 28). Bu tarihsel arka plan, çocukluğun sosyolojik ve kültürel olarak nasıl şekillendiğini anlamada önemli bir zemin sunarken, Aries’in çalışmaları çocuğun farkına varılma sürecinde toplumsal tutumların belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Avrupa’da çocukluk anlayışının değişiminde, ekonominin tarımdan sanayiye yönelmesi, orta sınıfın güçlenmesi, sağlık alanındaki ilerlemelerle ölüm oranlarının azalması ve Aydınlanma Çağı ile bireye duyulan saygının artması gibi faktörler etkili olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda, ekonomik refahın yükselmesi, matbaanın gelişmesi ve okuryazarlık oranındaki artış, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren modern çocukluk anlayışının doğuşunda belirleyici rol oynamıştır (Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu, 1994, s. xi; Onur, 2005; Öztan, 2019, s. 20-26; Sağlam & Aral, 2016, s. 43-56).

Dünya çocukluk tarihine ilişkin bu gelişim çizgisiyle karşılaştırıldığında, Osmanlı Devleti’nde çocuğa yönelik yaklaşımın özellikle Orta Çağ Avrupa’sındaki anlayıştan

köklü biçimde farklılaştığı dikkat çekmektedir. Osmanlı toplum yapısında çocuk, doğuştan masum, saf ve günahsız kabul edilmiştir. Bu anlayış, Türk kültürünün önceki dönemlerinden devralınan mirasla şekillenmiş ve aileyi toplumsal yapının temel taşı olarak konumlandırmıştır. Aile kurumu hem bireysel hem de kamusal düzeyde sürekliliğin sağlanmasında merkezi bir rol üstlenmiş; bu bağlamda çocuk hem ailenin hem de devletin devamlılığının en temel unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı toplumunda çocuk yalnızca biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda kültürel, sosyal değerlerin taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak görülmüştür. Gündelik yaşamın örgütlenmesinde ailenin eğitim pratikleri, beslenme düzeni, eşler arası ilişkiler, ev idaresi ve sağlık konularında alınan kararlar büyük ölçüde çocukların ihtiyaç ve gelişimi doğrultusunda şekillenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı ailesi, işlevsel bir kurum olarak çocuğu merkeze alan bir toplumsal organizasyonun parçası haline gelmiştir. Bu durum, çocuğun sadece bireysel gelişimi açısından değil, aynı zamanda toplumun sürdürülebilirliği bakımından da kritik bir unsur olarak ele alındığını göstermektedir (Ortaylı, 2001, s. 97; Aytaç, 2017, s. 299). Öte yandan, XIX. ve XX. yüzyıllarda yaşanan savaşlar, yalnızca toprak kayıplarına değil, aynı zamanda kitlesel can kayıplarına da yol açmış; bu durum, savaşlar nedeniyle ebeveynlerini kaybeden çocukların korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede, özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrasında çeşitli sosyal yardım ve koruma kurumları kurulmuştur (Kıranlar, 2005, s. 198-200). Osmanlı Devleti'nde toplumsal örgütlenmenin yaygınlaşması ve bunun bir sonucu olarak cemiyet faaliyetlerinin artması II. Meşrutiyet döneminde yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemin sunduğu görece özgürlük ortamında siyasî, sosyal, kültürel, kadın, gençlik ve ekonomi gibi farklı alanlarda cemiyetler kurulmuştur. 1920'li yıllara gelindiğinde ise cemiyetlerin büyük çoğunluğunu esnaf birlikleri ile devlet tarafından desteklenen toplumsal dayanışma cemiyetleri oluşturmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş süreciyle birlikte Osmanlı'dan devralınan miras doğrultusunda birçok cemiyet faaliyet göstermeye devam etmiş; Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Türk Tayyare Cemiyeti ve Yeşil Hilâl Cemiyeti gibi kuruluşlar bu anlamda öne çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilanını takiben yeni yönetim, sosyal yardım alanında kurumsallaşma çalışmalarına başlamış olmakla birlikte, bu süreçte ihtiyaçlar büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle, örneğin bağış yoluyla karşılanmıştır. Zira savaş sonrası ekonomik koşullar göz önüne alındığında, henüz yeni kurulmuş bir devletin sosyal yardım alanında tam anlamıyla kurumsallaşması zaman almıştır. Bu nedenle, ilk sosyal yardım girişimleri öncelikle halkın temel ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde şekillenmiştir (Turan, 2024, s. 56). Kurucu kadro olarak anılan Cumhuriyet'in ilk bürokratları da sosyal yardım kuruluşlarının çalışmalarını destekleyici faaliyetlerde bulunmuş, cemiyetler ise hem devlet hem de parti teşkilatının denetimi altında faaliyetlerini sürdürmüştür (Baytal, 2009, s. 18-19). Bu dönemde Cumhuriyet yönetimi, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkma ilkesini benimsemiş ve bu doğrultudaki politikaları kararlılıkla uygulamıştır. 1938 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu sonrasında, cemiyetlerin faaliyetleri daha sıkı bir devlet denetimine tabi tutulmuş; özellikle sosyal yardım ve kültür alanında faaliyet gösteren cemiyetlerin devlet tarafından desteklenmesi benimsenmiştir (Turan, 2024, s. 56-57). Bu doğrultuda, Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Sevenler Derneği ve Çocuklara Yardım Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları, çocuk refahına yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin sorunlar ise özellikle savaş, göç ve diğer olağanüstü toplumsal durumlar bağlamında daha görünür hale

gelmiştir. Türkiye, her ne kadar 1939–1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı’na doğrudan katılmamış olsa da savaşın yarattığı ekonomik ve toplumsal olumsuzluklardan derinden etkilenmiş; bu durum, çocukların korunmasına yönelik politikaların daha da önem kazanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, çalışmada çocukları koruma meselesinde Türkiye’deki ilk yasal girişim olan ve 27 Mayıs 1949 tarihinde yürürlüğe giren Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun’a giden süreç ele alınmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası sayıları artan kimsesiz çocukların kamuoyunda yarattığı etki, bu çalışmanın temel çıkış noktası olmuştur. Bu çerçevede, gündelik hayata yansıyan haberler, derneklerin yaptığı durum tespit projeleri, korunma ihtiyacı olan çocuklara ilişkin TBMM’de dile getirilen görüş, öneri ve tasarılar yer verilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, korunmaya muhtaç çocuk kavramı etrafında, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki çocuk koruma politikalarının gelişimini ve II. Dünya Savaşı’nın Türkiye üzerindeki etkilerini analiz ederek, ilgili yasal düzenlemenin ortaya çıkışına kadar geçen süreci ortaya koymaktır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde, korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin çalışmaların daha çok sosyoloji, sosyal hizmet, hukuk, psikoloji ve adli tıp gibi disiplinlerde yoğunlaştığı; ancak tarih disiplini bağlamında bu konunun, özellikle 1949 tarihli ilk yasal düzenleme ve öncesi süreçle ilişkili olarak yeterince incelenmediği gözlemlenmiştir. Nitekim Prof. Dr. Osman Akandere ve Ahmet Dalda’nın ortak çalışması olan *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Yasal Düzenlemeler ve Uygulaması (1923–2016)* başlık itibarıyla bu alana en yakın çalışmalardan biri olsa da söz konusu araştırmada yasal düzenlemelere ilişkin genel bilgiler verilmiş, ancak ilgili sürecin tarihsel detayları yeterince ele alınmamıştır (Akandere & Dalda, 2018, s. 60-61). Bu bağlamda, mevcut çalışma, alandaki bu boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve tarih disiplini açısından çocuk koruma politikalarının ilk kurumsal adımlarının anlaşılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Bir toplumun inşasında çocuğun önemi büyüktür. Bu sebeple çocukların doğum öncesinden itibaren takip edilmesi, sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi, beslenmesi, bakımı, büyümesi, eğitimi sadece ailelerinin değil bulundukları devletin gelecek planlamasında da yerini almıştır. Çocuk, on sekiz yaşın altındaki bireydir. 1949 yılında kabul edilen 5387 sayılı kanunun birinci maddesinde ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olan, ana ve babasız, anne ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu’na göre haklarında korunma tedbirleri alınması gerekli olan çocuklar reşit oluncaya kadar bakılma ve yetiştirilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı’nca sağlanacağı kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 27 Mayıs 1949, S. 7217). Korunma ihtiyacı olan çocuk; fiziki, duygusal, sosyal, zihinsel ve ahlaki gelişimi veya kişisel güvenliği tehlike altında olan, ihmal veya istismar edilen ya da bir suçun sonuçlarına maruz kalan çocuğu ifade eder (Resmi Gazete, 27 Mayıs 1983, S. 18059).

Milletlerin geleceği olarak görülen çocukların korunmasına yönelik çalışmalar olağanüstü koşulların yaşandığı dönemlerde önem kazanmıştır. XVI. ve XVII. yüzyıl Avrupası’nda savaş ve göçler nedeniyle ailelerini kaybeden veya aileleri tarafından terkedilen çocuk sayısı büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu durum daha önce hayırseverler ve gönüllüler tarafından yapılan çocuk koruma işlerine merkezi hükümetlerin müdahalesini

zorunlu hale getirmiştir (Karatay, 2007, s. 11).¹ Sanayi Devrimi ile birlikte çocukların çok küçük yaşlarda çalıştırılması sorunu gündeme gelmiş ve 1833'te çıkarılan Fabrika Yasası² ile çocukların korunması farklı bir boyuta taşınmıştır. XIX. ve XX. yüzyılda yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler toplumsal yapıyı etkilemiştir (Holliday, 1997; Karasubaşı, 2015, s. 441-450; Burgaç, 2018, s. 173-182; İlga, 2019, s. 259-267). Bu değişimin çocuklar üzerindeki yansımaları anne-babayı kaybetme, terkedilme, yoksulluk, beslenme ve barınma sorunu şeklinde kendini göstermiştir. Dünyada bu sorunlara çözüm yolları aranmıştır. Amerika'da ilk yetimhane 1727'de açılmış, 1853'te kurulan Çocuklara Yardım Derneği şube sayısını artırarak korunma ihtiyacı olan çocuklara destek sağlamıştır (Aysal, 2016, s. 819-834). Korunma ihtiyacı bulunan ve özel olarak korunması gereken kesimlerin gönüllü destekçiler tarafından ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda sistematik ve düzenli bir yapı içinde yaşamlarını sürdürmeleri gerekmektedir. Bu sebeple sosyal devlet anlayışını benimseyen toplumlarda ihtiyacı olan kesimlere koruma ve bakım hizmetleri verilmiştir.

1.1. Osmanlı Devleti'nde Çocuk Koruma

Osmanlı Devleti'nde çocuk koruma politikasında vakıflara hemen her dönem sıklıkla başvurulmuştur. Fatih Sultan Mehmet döneminde vakıflarda yetim çocuklara bakılmış, hatta iş sahibi olmaları sağlanmıştır (Aysal, 2016, s. 819-834). Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan vakfiyede çocuklar için özel kayıtlar vardır. Buna göre kız ve erkek farkı gözetilmeden yetimler arasında eşit miktarda para dağıtılmasından bahsedilmiştir (Gökçe, 1971, s. 65; Çağlar, 1973, s. 59-112). Daha sonraki dönemde çocukları koruyan faaliyetlere yer verilmiştir. Ancak XIX. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı iç ve dış gelişmeler, kaybedilen savaşlar ve göçler nedeniyle kimsesiz çocukların sayısı hızla artış göstermiştir. Bu nedenle sosyal yardım kuruluşlarında da artış olduğu görülmüştür. Bu kuruluşlardan bazıları *Hilal-i Ahmer*, *Darül-aceze*, *Darü's-şafaka*, *Topkapı Fukaraperver Cemiyeti*, *Yetimleri Himaye Cemiyeti*, *Osmanlı Fakir Çocuklarına Yardım Cemiyeti Hayriyesi*, *İlkokul Himaye Heyetleri*'dir.³

1868'de Mithat Paşa önderliğinde kimsesiz fakir çocukların sokaklardan toplanması ve topluma kazandırılması amacıyla ıslahhaneler kurulmuştur. 1895'te İstanbul'da açılan Darülaceze'de kimsesiz çocuklara barınma imkânı sağlanmıştır. 1899'da açılan Hamidiye Etfal Hastanesi'nde çocuk sanatoryumu kurulmuştur (Koc, 2017, s. 57). Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmalarda II. Abdülhamid dönemi oldukça etkin olmuştur. Bu dönemde kimsesiz küçük çocuklara sütanne tayin edilmiş, eğitim ve bakımları için görevlendirmeler yapılmıştır. Kimsesiz çocuklara okullarda kayıt kolaylığı, eğitim masraflarının karşılanması gibi uygulamalarla destek sağlanmıştır. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik yaygınlaşan çalışmalarla sosyal devlet uygulamaları etkin hale getirilmiştir (Cengiz, 2019, s. 158).

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Trablusgarp Savaşı ve ardından Balkan Savaşları'nda büyük kayıplar yaşayan Osmanlı Devleti, savaş sonrası yaşanan göç hareketleri nedeniyle sokakları dolduran kimsesiz çocuklarla karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerinin yanında çok sayıda çocuğun öksüz ve yetim kalmasıyla sonuçlanmıştır. Sadece Doğu

¹ Dünyada çocuk koruması hakkında ilk girişim 1572'de Almanya'da yetim çocuklar için kent yetimhanesinin açılması olmuştur. 1601'de İngiltere çıkarılan Yoksullar Yasası'nda bakıma muhtaç, yetim veya aileleri tarafından terkedilmiş çocuklardan bahsedilmiş ve bu çocukları koruma önlemleri alınmıştır.

² Bu yasa ile 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gece çalıştırılmasına yasak getirilmiştir (Çiçek-Öçal, 2016, s. 106-129).

³ Sosyal yardım amaçlı dernek ve cemiyetlerin sayısı 1901'de 65 iken 1920'de 276 olmuştur (Alkan, 1998, s. 144-145).

Anadolu’da on altı binden fazla kimsesiz çocuk olduğu tespit edilmiştir. Savaşın beraberinde getirdiği olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle 29 Mayıs 1915’te posta ücretlerine konulan yardım vergisi ile savaşta yetim kalan çocuklara destek için Evlad-ı Şüheda Vergisi Pulu uygulaması başlatılmıştır. Savaş döneminde geride kalan binlerce çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için İttihat ve Terakki döneminde Darü’l-eytamların açılmasıyla binlerce çocuğun himayesi sağlanmıştır. 1917’de resmi olarak kurulan Darü’l-eytamların Anadolu’da savaş süresince öksüz yurdu olarak adlandırıldığı görülmüştür. Bu dönemde Eytam Sandıkları uygulaması ile yetimlerin mallarını korumak amaçlanmıştır (Sarıkaya, 2005, s. 20-24). Kurtuluş Savaşı yıllarında kimsesiz çocuklar için Kazım Karabekir Paşa’nın⁴ girişimleriyle *Çocukları Himaye Cemiyeti* kurulmuştur. Ayrıca *Ana Mektebi*, *Sanayi Gürbüzler Mektebi*, *Askeri İlk Mektep* okullarında yaklaşık altı bin yetim çocuğun eğitim ihtiyacı karşılanmıştır (Aysal, 2016, s. 819-834). Savaş sırasında toplanan çocukların korunması ile ilgili çalışmalar savaş sonuna kadar devam etmiştir (Sarıkaya, 2005, s. 25).

1.2. Cumhuriyet Döneminde Çocuk Koruma

Toplumsal alanda geri kalmışlığın izlerinin en çok görüldüğü alanların başında çocuklar gelmiştir. Bu amaçla yeni kurulan Türkiye’nin kalkınma programları içinde sıklıkla çocuktan bahsedilmiştir. Millî Mücadele ve beraberinde yaşanan yoksulluk ve salgın hastalıklardan en çok etkilenenlerden olan çocukları himaye etmek amacıyla çocuk koruma politikaları ile sağlık, sosyal, eğitim, ekonomi alanlarında girişimler başlatılmıştır (Öztan, 2019, s. 144-148; Reçberoğulları, 2021, s. 1).

Cumhuriyet Türkiye’inde aralarında ortak kültür bağları bulunan ve bu bağlarla birbirine kenetlenmiş ayrıcalıksız ve sınıfsız olarak kurgulanan yeni ulus içinde çocuk yurttaşlık bağları ile yetişen önemli bir anahtar, yeni toplumun en önemli parçası olarak görülmüştür. Devletin geleceği olan çocuk gerçekleştirilmek istenen değişim ve gelişimin en temel ögesi olmuştur (Kocabıyık, 2019, s. 33). Bu amaçla Cumhuriyetin ilanı sonrası kurulan yönetimlerde çocuğun beslenmesi ile başlayan süreçte sağlık, eğitim, koruma gibi ihtiyaçlara yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar çocuğun yaşına uygun bedensel gelişiminin sağlanması, eğitilmesi, iyi birey ve vatandaş olmasını sağlayacak manevi değerlerin verilmesini içermiştir. Atatürk önderliğinde 1938 yılına kadar çocuk için sağlık, sosyal, ekonomi ve eğitim gibi alanlarda politik yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar çocuğun bireysel farklılığının artması ve geleceğe katkı sağlaması için yapılmıştır. Çocuk gün geçtikçe korunması ve kazanılması gereken bir değer olarak görülmüştür (Reçberoğulları, 2021, s. 10-17; Babalık 2025, 420-440).

Cumhuriyet’in ilanı sonrası hazırlanan Türk kanunlarında çocukların korunmasıyla ilgili maddelere yer verilmiştir. Çocuğun korunmasına dair ilk hükümler 17 Şubat 1926 tarih ve 743 sayı ile kabul edilen Türk Medeni Kanunu’nda bulunmaktadır. Kanunda anne babanın çocuğa karşı mükellefiyetleri, evlat edinme, velayet, çocuk malları, soyu belli olmayan çocukların durumu ve refah müesseseleri ile ilgili hükümler bulunmaktadır (Resmi Gazete, 13 Mart 1926, S. 320). Dönemin çocuk meselesi deyince akla gelen ilk örgüt olan Himaye-i Etfal Cemiyeti nüfus meselesiyle ilgili toplumsal bilinci geliştirmek istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ülkenin nüfusunu güçlendirmek ve sayıca artırmak önemli amaçlar arasında hatta milli bir görev olarak yer almıştır. Bu milli görevin hayata geçirilmesi de ancak geleceğin sahibi olan çocukların iyi yetiştirilmesi ile mümkün olacaktı. Cemiyetin çocuk yuvalarına annesi ve babası olmayan

⁴ Çocuklar için yaptığı özverili çalışmalar nedeniyle yetimlerin babası olarak anılmıştır. Ayrıca bkz. (Karabekir, 1995a; Karabekir, 1995b).

muhtaç çocuklarla, sosyal, ahlaki ve ruhi nedenlerden dolayı anne baba koruması olmayan çocuklar alınmıştır (Gökçearslan Çifci, 2009, s. 53-65). 1921 yılında faaliyet göstermeye başlayan Himaye-i Etfal Cemiyeti, yalnızca maddi destek sunmakla kalmamış; aynı zamanda çocuğun sağlıklı gelişimi açısından büyük önem taşıyan annelere yönelik bebek bakımı ve çocuk yetiştirme konularında eğitimler düzenlemiştir. Cemiyet, kimsesiz ve bakımsız çocukların sadece beslenme, barınma ve bakım gibi temel ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle yetinmemiş; düzenlediği eğlenceler, yarışmalar ve çeşitli sosyal etkinliklerle çocukların toplumsal yaşama katılımlarını artırmayı hedeflemiş ve bu alanda öncü bir rol üstlenmiştir (Okay, 1999; Sarıkaya, 2011; Öztürk-Emiroğlu, 2022, s. 565-578; Sarıkaya, 2024).

Cumhuriyet döneminde çocuklara verilen önem, onların yalnızca korunması gereken bireyler değil, aynı zamanda ülkenin geleceği olarak görülmeleriyle açıkça ortaya konmuştur. Bu anlayışın en somut örneklerinden biri, çocuklara armağan edilen özel bir günün varlığıdır. Bağımsızlığın korunması ve devamlılığının sağlanmasının ancak güçlü ve bilinçli bir neslin yetiştirilmesiyle mümkün olacağı düşüncesiyle çocuklar, Cumhuriyet'in temel güvencesi olarak değerlendirilmiştir. 23 Nisan 1920, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı tarih olarak Cumhuriyet tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. 1924 yılında bu tarih, milli bayram olarak kutlanmaya başlanmış; 1929 yılında ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu bayram çocuklara armağan edilmiştir. Böylece 23 Nisan, yalnızca ulusal egemenliğin simgesi olmakla kalmamış, aynı zamanda çocuklara duyulan güvenin ve onlara atfedilen toplumsal sorumluluğun da bir ifadesi hâline gelmiştir. Bu yönüyle 23 Nisan, dünyada çocuklara ithaf edilen ilk ve tek bayram olma özelliğini taşımakta; Atatürk'ün çocuklara yönelik vizyonunu yansıtan simgesel bir gün olarak tarihsel değerini korumaktadır (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı: 50. Yıl, 1970; Sakaoğlu, 1998, s. 4-12; Cantürk, 2018).

2. II. Dünya Savaşı ve Savaş Yıllarında Türkiye'de Kimsesiz Çocuklar Sorunu

Savaş, olağanüstü bir toplumsal durum olarak yalnızca askeri çatışmalarla sınırlı kalmayıp, beraberinde açlık, yoksulluk, korku ve sosyal çöküntü gibi çok boyutlu krizleri de getirmektedir (Güneş, 2017, s. 1651). 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan ve 1945 yılına dek süren II. Dünya Savaşı, yalnızca savaşan ülkeleri değil, tarafsız kalan devletleri de derin biçimde etkilemiştir. Türkiye her ne kadar bu savaşta tarafsız kalmış ve doğrudan bir askeri çatışmaya girmemiş ancak savaşın sosyal ve ekonomik yansımalarını yoğun biçimde yaşamıştır (Sander, 1996, s. 160; Sander, 2001, s. 112; Armaoğlu, 2007, s. 407; Yıldız, 2019, s. 63). Savaşın başlamasını takiben Türkiye'de seferberlik ilan edilmiş ve yetişkin erkek nüfusun önemli bir bölümü silah altına alınmıştır. Bu durum tarım ve sanayi üretiminde düşüşe, temel tüketim mallarında kısıtlamalara ve karaborsa faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Ekonomik koşulların kötüleşmesiyle birlikte ekmekte karne uygulamasına geçilmiş, yükselen enflasyon nedeniyle halkın alım gücü ciddi biçimde azalmıştır (Bülbül, 2006, s. 1-51). Söz konusu ekonomik sorunlara karşılık olarak hükümet; 1940'ta Milli Korunma Kanunu'nu, 1942'de Varlık Vergisi Kanunu'nu ve 1943'te Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur (Yaşa, 1980, s. 88; Tekeli & İlkin, 2016, s. 83; Goloğlu, 2017, s. 173-184). Bununla birlikte savaş nedeniyle bozulan ticaret faaliyetleri ve artan kira fiyatları, barınma krizini derinleştirmiştir. Devletin kira fiyatlarını dondurma girişimi ise kiracılar ile gayrimenkul sahipleri arasında çeşitli toplumsal huzursuzluklara neden olmuştur (Bulut, 2020, s. 2627-2656).

Savaş koşullarından en çok etkilenen kesimi ise dar gelirli aileler ve onların çocukları oluşturmuştur. Toplumsal düzenin bozulması, Cumhuriyet tarihinin en yüksek boşanma oranlarına neden olmuş; 1940 yılında 4027 olan boşanma sayısı, 1945’te 6187’ye yükselmiştir (İstatistik Göstergeler, 2011, s. 11-12, 36). Aile birliğinin bozulmasıyla birlikte birçok çocuk hem ailesine destek olmak amacıyla çalışmak zorunda kalmış hem de anne veya baba arasında seçim yapma gibi ağır sorumluluklarla karşı karşıya kalmıştır. Beslenme yetersizlikleri ve kötüleşen yaşam koşulları nedeniyle çocuklarda hastalık oranı artmış, bebek ve çocuk ölümleri savaş yıllarında belirgin şekilde yükselmiştir (İstatistik Yıllığı, 1948, s. 130). Sağlık sorunlarının yanı sıra eğitim alanında da ciddi aksamalar yaşanmış; evsiz ve kimsesiz çocukların sayısında kayda değer bir artış gözlemlenmiştir.

2.1. Savaş Yıllarında Türkiye’de Kimsesiz Çocuklar Sorununda Sosyo-Ekonomik Arka Plan

1 Eylül 1939’da başlayan II. Dünya Savaşı, kısa sürede küresel ölçekte yıkıcı etkiler yaratmış ve savaşın doğrudan tarafı olmayan Türkiye bu süreçten özellikle ekonomik düzeyde derin biçimde etkilenmiştir. Savaş koşulları nedeniyle silah altına alınan askerlerin beslenme, barınma ve diğer ihtiyaçları devlet tarafından karşılanırken, üretimde yaşanan düşüşe karşın tüketimin artması sonucu enflasyon hızla yükselmiştir (Bülbül, 2026, s. 16).⁵ Artan yoksulluk, hayat pahalılığı ve işsizlik toplumun en kırılgan kesimlerini, özellikle çocukları ciddi biçimde etkilemiştir. Savaş yıllarında ekonomik baskıların artmasıyla birlikte çocuklar arasında suç oranlarında gözle görülür bir yükseliş yaşanmıştır (Bkz. Tablo 1). En yaygın çocuk suçu olarak hırsızlık öne çıkarken bu durum literatürde sıklıkla vurgulanmıştır (Gölcüklü, 1962, Metinsoy, 2017, s. 483; Akoğlu, 2023, s. 127-148; Babalık, 2024a, s. 497-514).

Yıl	%
1938	8, 69
1939	8, 78
1940	10, 13
1941	12, 83
1942	13, 45
1943	13, 97
1944	13, 98
1945	14, 60
1946	14, 49

Tablo 1: Suçlu Çocukların Genel Suçu Sayısına Oranı (Gölcüklü, 1962, s. 9).

1940-1945 yıllarında boşanma oranlarında %50’yi aşan bir artış kaydedilmiştir (İstatistik Göstergeler, 2011, s. 11-12, 36).⁶ Büyük kentlere iş aramak amacıyla gelen bekar erkeklerin sayısındaki artış, gayrimeşru ilişkilerin çoğalmasına ve evlilik dışı doğum oranlarının yükselmesine neden olmuştur (BCA. 490.1.0.0/266.1061.2/10). Bu koşullar

⁵ Pahalılık Mücadelesi, *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1943; Hayat Pahalılığı, *Son Posta*, 2 Nisan 1943; Yine Pahalılık Meselesi, *Yeniğin*, 15 Ekim 1942; Pahalılık Yüzde 347 Arttı, *Son Posta*, 3 Nisan 1943; Şaşılacak Bir Pahalılık, *Vakit*, 14 Şubat 1943; Havağazı Şirketleri Zam Talep Ediyor, *Son Posta*, 1 Ağustos 1943; Yoksul Halka Parasız Yemek, *Tan*, 20 Temmuz 1942.

⁶ Boşanma Vakalarına Ait Umumi Bir İstatistik, *Tasvir-i Efkar*, 10 Haziran 1941.

altında bazı kadınlar sağlıklı koşullarda düşük yaparken, bazı kadınlar ise doğurdıkları çocukları terk etmek zorunda kalmıştır.⁷ Özellikle 1940'lı yıllarda İstanbul sokaklarında serseri çocukların sayısında ciddi bir artış gözlemlenmiştir.⁸ Bu gelişmeler üzerine Çocuk Esirgeme Kurumu'nun⁹ İstanbul şubesi, "İstanbul Serseri ve Satıcı Çocuklar Projesi" başlığıyla bir alan araştırması yürütmüştür. Bu araştırmaya göre, 2848 çocuk örneğinde %88 erkek, %12 kız; etnik dağılımda ise %94 Türk, %1.7 Rum, %1.6 Ermeni, %1.6 Yahudi ve %1.2 diğer milletlerden çocuklar yer almaktadır. Bu çocukların %23.3'ü sokakta başıboş dolaşmakta, %17.8'i küfecilik, %10.4'u dilencilik, %4.9'u gazete satıcılığı gibi işlerle meşgul olmaktadır. Çalışan çocukların %63'u gelirinin tamamını, %15.1'i yarısını ailesine vermekte, %22'si ise kazandığını kendisi harcamaktadır (Uluğtekin, 1991, s. 200-201; Salim, 2011, s. 52). Raporda, çocukların sokakta çalışmasının temel nedenleri arasında ailelerine ekonomik destek sağlama ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Savaşın yol açtığı sosyo-ekonomik kriz, çocukların eğitimden uzaklaşmalarına ve sokak yaşamına yönelmelerine neden olmuştur. Proje kapsamında hedeflenen, bu çocukların kurumsal koruma altına alınması ve topluma yeniden kazandırılmasıdır (Sarıkaya, 2004, s. 189-202; Çavuşoğlu, Çetin, Topçu, 2024). Savaş öncesinde var olan dilencilik ve çocuk işçiliği, savaş döneminde daha yaygın hale gelmiş, bu durum basına sıkça yansımıştır (Burgaç, 2018, s. 173-182).¹⁰ İstanbul'da yalnızca evlilik dışı doğmuş, terk edilmiş ya da ailesi tarafından bakılamayan yaklaşık 5000 çocuk sokaklarda yaşamaktaydı. Köprü altları, parklar, inşaat alanları bu çocukların barınma alanları haline gelmiştir. Ulusal basın, artan sokak çocukları sorununa dair kamuoyu oluşturmak amacıyla yoğun olarak haber ve yorumlara yer vermiştir (Gürkan, 2023, s. 16-19; Gürkan, 2025, s. 75-100).

3. Kanuna Giden Süreç

1940'lı yıllarda yaşanan toplumsal değişimlerin etkisiyle, kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar meselesi TBMM gündeminde yoğun bir biçimde ele alınmıştır. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye doğrudan savaş yükü getirmemiş olmasına rağmen, ekonomik ve toplumsal etkileri en çok yoksul kesimleri ve çocukları etkilemiştir. Bu bağlamda çeşitli yasa hazırlıkları, komisyon çalışmaları ve kurumsal düzenlemeler gündeme gelmiştir. 1944 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "Serseri ve Satıcı Çocuklar Projesi"nin tamamlanmasının ardından TBMM'de çocuklara ilişkin sorunların daha sistematik biçimde ele alınması kararlaştırılmıştır. 19 Aralık 1944'te Hatay Milletvekili Tayfur Sökmen'in verdiği soru önergesi üzerine yirmi üç milletvekilinden oluşan özel bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, 22 Aralık 1944'te çalışmalarına başlamış ve beş ay boyunca on beş kez toplanarak kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Raporda, artan sayılarıyla dikkat çeken kimsesiz çocukların yalnızca şefkat ve merhamete değil, aynı

⁷ Zor koşullar altında çocuk dünyaya getirmek istemeyen kadınlara yardım eden doktorların haberleri ulusal basında yer almıştır. Çocuk düşürmek isteyen kadınlara yardım eden doktorlar mı var?, *Son Posta*, 26 Ekim 1940.

⁸ Serseri Çocuklar- 50 Çocuk Darülaceze'ye Sevk Edildi, *Akşam*, 20 Kasım 1941; Yoksul Çocuklar İçin Bir Yardım Seferberliği Zamanı Gelmiş ve Hatta Geçmiş Bulunuyor, *Haber*, 13 Şubat 1939; Devlet, Çocuk İşini Artık Eline Almalıdır, *Son Posta*, 23 Nisan 1942.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hizmet anlayışını ve çocuk davasını gerçekleştirmek için, öksüz, yetim ve kimsesiz çocukları koruma görevini üstlenmiştir (Acar, 2011).

¹⁰ Başıboş Çocuklar, *Tan*, 11 Ağustos 1944; Yine Serseri Çocuklar Bahsi, *Tanin*, 17 Şubat 1945; Bakımsız Çocuklar ve Resmi Vesayet Meselesi, *Ulus*, 1 Aralık 1947.

zamanda devletin güçlü iradesine ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır. (BCA.490.1.0.0/266.1061.2/4).¹¹

Komisyon çalışmaları kapsamında evlilik dışı birlikteliklerden doğan çocuklar da gündeme gelmiştir. İçişleri Bakanı Hilmi Uran, şehir ve kasabalarda 170.000, köylerde ise 1.400.000 çocuğun Medeni Kanun kapsamı dışında doğduğunu bildirmiştir. Bu çocukların nüfusa tescili ve medeni haklardan yararlanmaları gerektiği belirtilmiştir (BCA.490.1.0.0/266.1061.2/13). Kastamonu Milletvekili F. Ecevit ve İzmir Milletvekili E. Oran tarafından çeşitli öneriler sunulmuştur. Görüşmeler sonunda yalnızca çocukların tescil edilmesini öngören öneri kabul edilmiştir (TBMM, 7. Dönem, C. 16, 25.04.1945, 46. Birleşim, s. 97-100). Komisyon, çocuklarla ilgili meselelerin bugüne dek başarıyla yönetilememesinin nedenini kurumlar arası iş birliği eksikliğine bağlamış ve büyükşehirlerde pilot uygulamalara başlanmasını önermiştir. Çocuk büroları, doğumevleri, süt damlaları, kreşler ve çocuk yuvalarının kurulması önerilmiş; ayrıca çocuk mahkemeleri ve yargıçlarının yetiştirilmesi için Adalet Bakanlığı sorumluluğa davet edilmiştir (BCA.490.1.0.0/266.1061.2/17).¹² Fon oluşturulması amacıyla çocuk piyangosu ve çocuk pulu çıkarılması ile bazı temel ürünlere küçük vergiler konulması teklif edilmiştir. Yapılması istenen çalışmalar için çocuk piyangosu, çocuk pulu ve geçim sıkıntısı yaratmayacak şekilde ürünlere vergiler konulması önerileri sunulmuştur (BCA.490.1.0.0/266.1061.2/22).

1945 yılı itibarıyla savaş sona ermiş olsa da Türkiye’de yoksul ailelerin yaşadığı sosyal kırılmalar artmış, boşanmalar çoğalmış ve çocukların sokakta çalışmak zorunda kalmaları yaygınlaşmıştır (Metinsoy, 2017, s. 462).¹³ Bu gelişmelerin tespiti amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı¹⁴ tarafından 16 Ekim 1945 tarihinde kapsamlı bir rapor hazırlanmıştır. Raporda, terk edilen çocukların çoğunlukla evlilik dışı ilişkilerden veya çok çocuklu yoksul ailelerden geldikleri vurgulanmıştır.¹⁵ Ayrıca, çocuklarını terk eden kadınların en yaygın gerekçesinin yoksulluk ve sosyal utanç olduğu tespit edilmiştir (BCA.30.10.0.0/179.236.11/1-11).¹⁶

TBMM’deki görüşmelerin hemen ardından basında da konuyla ilgili yazılar yer almaya başlamıştır. Örneğin, Ercümen Ekrem Talu’nun bir yazısında, açlık nedeniyle balık çalan bir çocuğun şiddete maruz kalmasının vicdani ve hukuki boyutları tartışılmıştır (Yine Kimsesiz Çocuklar, *Son Posta*, 17 Ekim 1945). Osman K. Akol ise çocukların yalnızca bireysel değil toplumsal bir sorumluluk olduğunu savunmuş, korunmaya muhtaç çocukların yalnızca kimsesiz olanlarla sınırlı tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır (Akol, 1951, s. 18-19; Gökçe, 1971, s. 23-30; Onur, 2007, s. 24-32).¹⁷ 1948 yılı,

¹¹ Yoksullukla mücadelede hayırsever vatandaşların desteği sağlanmıştır. Yoksullara Yardım, *Ulus*, 26 Nisan 1943.

¹² Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması için ilk yasal adım 1979’da çıkarılan Çocuk Mahkemeleri Yasası’dır. Ancak ilk mahkeme dokuz yıl sonra kurulmuştur. 1981’de çıkarılan 2552 Sayılı kanunla tüm yurttaki kurulması beklenirken 1987’de Ankara, İstanbul ve Trabzon’da mahkemeler kurulmuştur (Uluğtekin, 2004).

¹³ Başiboş Çocuklar, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1945; Serseri Çocuklar, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1945; Kimsesiz Çocuk, *Vakit*, 29 Haziran 1945, Bakımsız ve Kimsesiz Çocuklar, *Vakit*, 11 Temmuz 1945; Kimsesiz Çocuklar, *Ulus*, 21 Mayıs 1947.

¹⁴ Dönemin Sağlık ve Sosyal Bakanları: Sadi Konuk (1945-1946), Behçet Uz (1946-1948), Kemali Bayezit (1948-1950) (Öntaş, Çöl, 2024, s. 47-67).

¹⁵ Serseri Çocukları Kurtarmak O Kadar Güç Müdür?, *Akşam*, 10 Ocak 1945.

¹⁶ Cumhuriyet döneminde Türkiye’deki kimsesiz çocukların durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Gökçe, 1971, s. 64-93). ABD, Fransa, İngiltere ve diğer ülkelerdeki çocukların durumu için bkz. (Erzen, 1943, s. 1-35).

¹⁷ Hayırsever vatandaşlar arasında Mehmet Demir kimsesiz ve fakir çocuklara büyük destek sağlamıştır (Yardım Etmek İsteyenler Neredesiniz?, *Akşam*, 21 Mayıs 1947). Sayıları artan kimsesiz çocuklar için 250 kişilik bir barınma yeri açılacağı kamuoyuna duyurulmuştur (Serseri Çocuklar, *Vakit*, 30 Kasım 1947).

çocuk meselesine yönelik farkındalığın artırılması amacıyla “Çocuk Yılı” olarak değerlendirilmiştir. Prof. Dr. Fahri Fındıkoğlu’nun girişimleriyle ülke genelindeki aydınlara ve kurumlara çağrılar yapılmış, Dr. Fuat Umay’ın¹⁸ başkanlığında ve Çocuk Esirgeme Kurumu öncülüğünde kampanyalar başlatılmıştır. Bu gelişmelerin ardından TBMM’de kimsesiz çocukların korunması ve yetiştirilmesine dair yasa tasarısı 26 Mayıs 1948 tarihli oturumda görüşülmüştür.¹⁹

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz tarafından sunulan yasa tasarısında, çocukların doğumdan itibaren 18 yaşına kadar devlet korumasında olması öngörülmüştür. Konya Milletvekili Sadi Irmak, Ankara’daki çocuk ıslah evi örneğini vererek devletin rehabilitasyon imkanlarının olumlu etkilerini vurgulamıştır. Maraş Milletvekili Dr. Kâmil İdil ise yetersiz ödeneklerin bu kapsamlı meselenin çözümünde yetersiz kalacağını belirtmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 26.05.1948, C. 11, 63. Birleşim, s. 517-521).²⁰ Kimsesiz çocukların en temel ihtiyacının barınma olduğu sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu yüzden çocuklara yönelik yurt meselesinin sokaktaki tüm çocukları kapsayacak şekilde düzenlenmesi arzu edilmiştir.²¹

Kars Milletvekili Tezer Taşkiran, TBMM’de yaptığı konuşmada mevcut yasa tasarısının çocuk politikaları açısından hayati bir boşluğu dolduracağını, özellikle bedensel ve ruhsal açıdan güçlükler içinde yaşayan çocuklar için sunulan her türlü iyileştirme girişiminin büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Taşkiran’a göre, Medeni Kanun ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi yürürlükteki düzenlemeler gereği gibi uygulanmış olsaydı, söz konusu yasa tasarısına ihtiyaç kalmayabilirdi. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda, kimsesiz çocukların altı yaşına kadar yerel yönetimlerce korunması zorunlu tutulmuş, belediyenin bulunmadığı bölgelerde bu görev köy ihtiyar heyetlerine verilmiştir. Ayrıca, Medeni Kanun’un 273. maddesi uyarınca, çocuğun ailesi yanında bulunmasına rağmen fiziksel ya da ruhsal gelişimini engelleyici durumlar söz konusuysa, hâkim çocuğun başka bir kuruma verilmesine karar verebilmektedir. Taşkiran, bu hükmün terk edilmiş çocukları da kapsadığını belirtmiştir. Taşkiran, uygulamanın başarısı için Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerde pilot uygulamaların başlatılmasını önermiştir. Ayrıca Sağlık, Millî Eğitim ve Çalışma Bakanlıklarının eşgüdüm içinde çalışması gerektiğini vurgulamıştır. Çocuk hukuku alanında önemli bir eksiklik olarak çocuk mahkemelerinin bulunmaması belirtilmiş; iş yasasının 12-18 yaş arası sanayi işçiliğine dair hükümlerinin yetersizliği eleştirilmiştir. Sokakta çalışan çocuklar ile ilgili

¹⁸ Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulması ve gelişiminde önemli katkıları olan ve uzun yıllar kurumun genel başkanlığı görevini yapan Umay’ın 1948’de görevden ayrılması üzerine genel başkanlığa Muzaffer Canbulat atanmıştır (Sarıkaya, 2024; Umay, 2003).

¹⁹ 12 Haziran 1948’de TBMM’de çocuklara uygun olmayan müstehcen yayınların bulundurulması ve bu yayınların ticaretinin yasaklanması ile ilgili kanun tasarısı gündeme gelmişti. Bu tasarıda kadın ve çocuk ticaretinin kaldırılması da bulunuyordu. Çocuk eğitimi hakkında okuyucuları bilgilendirmeye yönelik yazılar hazırlandı. *Çocuk, altı yaşında mektebe başlayabilir mi?* başlıklı yazıda eğitimin öneminden bahsedilmiş eğitimin okulda değil ailede başlamasının önemi üzerinde durulmuştur (Çocuk, altı yaşında mektebe başlayabilir mi?, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1948). Çocuk eğitimi ile ilgili aileleri bilgilendirmek amacıyla hazırlanan yazılara ulusal basında sıklıkla yer verilmiştir. *Yeni doğan çocukta zekâ nasıl olgunlaşıyor?* başlığıyla hazırlanan yazıda anne ve babalara öğütler verilirken toplumu bilgilendirmek amaçlanmıştır (Yeni doğan çocukta zekâ nasıl olgunlaşıyor?, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1948).

²⁰ Sağlık Bakanlığı yetkililerinin önerdiği 750.000 liralık bütçe yetersiz görülmüştür (Vatandaş Konuşuyor-Serseri Çocuk, *Vakit*, 23 Ekim 1947).

²¹ Kimsesiz ve Serseri Çocuklar Davası, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1946. Kimsesiz çocukların barınma meselesi ile ilgili önemli bir girişim Çocukları Kurtarma Yurdu olmuştur. Fakat bu yurt 1939’da kapatılmıştır. Metin Toker, kimsesiz çocukların durumunu ele aldığı yazıda Çocukları Kurtarma Yurdu faaliyetlerinden övgüyle bahsetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Göktürk Çetinkaya, 2024, s. 2363-2391).

olarak Ankara’da yapılan bir araştırmada, ilkokul öğrencisi olup çalışan çocuk sayısının 1.065 olduğu ve kazançlarının günlük 20 kuruş ile 3 lira arasında değiştiği ortaya konmuştur. Taşkıran, bu çocukların ailelerine ekonomik destek sağlamak amacıyla çalıştığını belirtmiş ve çocukların çalışma düzenine alınması için “çocuk çalışma yurtları” kurulmasını önermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 26.05.1948, C. 11, 63. Birleşim, s. 523). Kimsesiz ve serseri çocukların bir an önce elinden tutulmasının gerekliliğinden bahseden Taşkıran bunun amacını toplumda oluşabilecek sorunları önlemek olarak açıklamıştır.²²

Konya Milletvekili Sedat Çumralı, kimsesiz çocukların korunmasının bir hak meselesi değil, toplumun huzurunu bozan bir sorunun şefkatle çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Çocuklara yönelik politikanın tek elden ve ortak zihniyetle yürütülmesinin zorunlu olduğunu belirten Çumralı, ayrılan 750.000 liralık ödeneğin yetersizliğini vurgulamış ve bu meblağın çocukların sokakta kalmasına engel olamayacağını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 26.05.1948, C. 11, 63. Birleşim, s. 527). 28 Mayıs 1948 tarihinde gerçekleştirilen oturumda, Denizli Milletvekili Hulusi Oral, yasa ile kimsesiz çocukların “Türk milletinin karakterine uygun bireyler” olarak yetiştirilmesinin hedeflendiğini dile getirmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 28.05.1948, C. 11, 64. Birleşim, s. 532). 31 Mayıs oturumunda milletvekilleri arasında tasarıya ilişkin birçok önerge sunulmuş, ²³tasarının esasının komisyon metni doğrultusunda değerlendirilmesi kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 31.05.1948, C. 11, 65. Birleşim, s. 568). Yapılan düzenlemeyle, 4862 Sayılı Kanun’a bağlı cetvellerde değişikliğe gidilmiş ve korunma tedbiri kararı alınan çocuklardan 0-7 yaş aralığında olanların Sağlık Bakanlığı, 7 yaş üzerindekiilerin ise Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğuna verilmesi kararlaştırılmıştır. Sadık Aldoğan, tartışmalar sırasında konunun özünün çocukların yaşatılması olduğunu vurgulamış, “önce doğanı yaşatalım” ifadelerini kullanmıştır. Fuat Umay, cezaevinde ebeveyni bulunan çocuklar gibi özel durumların da yasa kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 31.05.1948, C. 11, 65. Birleşim, s. 573-587).²⁴ 7 Haziran 1948 tarihli oturumda ise geçici bir komisyon kurulması gündeme gelmiş, ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu Başkanı Dr. Kemal Beyazıt, komisyon içindeki görüş ayrılıklarını gerekçe göstererek yasa tasarısını geri çekmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 7.06.1948, C. 12, 68. Birleşim, s. 105-106).

3.1. 1949 Yılında TBMM’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Yasa Süreci ve Tartışmalar

1949 yılı, korunmaya muhtaç çocuklar meselesinin TBMM’de yoğun biçimde tartışılmaya devam ettiği bir yıl olmuştur. 7 Şubat 1949 tarihli birleşimde Maraş Milletvekili Kâmil İdil’in yönelttiği “Memlekette kaç kimsesiz çocuk vardır?” sorusu, konunun yeniden ele alınmasını sağlamıştır.²⁵ Bütçe yetersizliği nedeniyle korunmaya

²² Bu sorunlar sahip çıkılmayan çocukların ilerleyen yıllarda suç işlemeleridir. Kimsesiz çocuklar arasında suçlu çocukların sayısının çok olduğu daha önce Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın raporunda da belirtilmiştir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/179.236.11/14. Detaylı bilgi için bkz. (İçli, 2009, s. 5-36; Orhon, 1962, s. 1-11).

²³ Afyon Karahisar Milletvekili Kemal Özçoban “Geç dahi olsa böyle mühim bir tasarının meclise geliş olması hepimizde sevinç uyandırır” demiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 28.05.1948, C. 11, 64. Birleşim, s. 536).

²⁴ Suç ve çocuk temalı çalışmalar için bkz. (Acar & Yaman, 2020, s. 55-82; İzmit’te Hırsızlık Yapan Çocuklar, *Yeni Sabah*, 13 Nisan 1949).

²⁵ Kimsesiz çocukların tespiti ile ilgili çalışma yapanlar arasına Çocuk Dostları Derneği de katılmıştır. Metin Tokar tarafından kaleme alınan yazıda dernek kurucularının geceleri adeta birer avcı gibi kimsesiz çocukların bulundukları mahallelerde ava çıktıklarını yazmıştır. Çöp tenekelerinde, kaldırımlarda, köprü altlarında

öncelik verilecek çocuk gruplarının belirlenmesi gerektiği yönünde fikirler öne çıkarken, Başbakan Şemsettin Günaltay, sorunun yalnızca İstanbul'daki sokak çocuklarıyla sınırlı olmadığını, ülkenin tamamında korunma ihtiyacında olan çocukların bulunduğunu vurgulayarak bu kanunun bir an evvel çıkarılması gereğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 7.02.1949, C. 16, 42. Birleşim, s. 45).²⁶

23 Mayıs 1949'da Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş tarafından "Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunması Hakkında" kanun tasarısı tekrar gündeme getirilmiştir. ²⁷ Kars Milletvekili Tezer Taşkıran, söz konusu tasarının öncelikli olarak ele alınması gerektiğini savunmuş; Maraş Milletvekili Emin Soysal ve Kars Milletvekili Dr. Esat Oktay desteklerini bildirmiştir. Dr. Oktay, kimsesiz çocukları "kuru ve cansız yapraklar" metaforuyla tanımlamış ve bu toplumsal yaranın ancak kültürel ve ekonomik kalkınmayla tedavi edilebileceğini vurgulamıştır. Çocukların korunması meselesinde pedagojik ve psikolojik yaklaşımların yanı sıra mesleki eğitim kurumları ile desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 23.05.1949, C. 19, 90. Birleşim, s. 599).

Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, yaklaşık iki yıldır görüşülmekte olan yasa tasarısının nihayet netleştğini ve uygulanabilir bir çerçeveye kavuştuğunu dile getirmiştir. Bakan, bu konunun yalnızca devletin ve hükümetin doğrudan sorumluluğu altına alınması gerektiğini ifade etmiş; özellikle "anormal çocuklar" ile ebeveyni tarafından terk edilen ya da özel koşullarda yaşayan çocuklara dair özel koruma önlemleri alınacağını açıklamıştır. Tasarıda, köylülerin ekonomik koşullar nedeniyle bakımını üstlenemeyeceği çocuklara yardım amacıyla özel idare bütçelerinden pay ayrılması karara bağlanmış; Sağlık ve Sosyal Yardım, Millî Eğitim, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları uygulamadan sorumlu kılınmıştır. Sağlık Bakanı Dr. Kemali Beyazıt, yürütmede artık hükümetin doğrudan devreye girdiğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 23.05.1949, C. 19, 90. Birleşim, s. 599-610).

Kimsesiz çocuklar meselesine yönelik yasa teklifinin ilk olarak 1945 yılında TBMM Başkanlığı'na sunulmasına rağmen, yasalaşma süreci ancak 1949 yılında tamamlanabilmiştir. Bu sürecin hızlanmasında özellikle sokak çocuklarının sayısındaki artış belirleyici rol oynamıştır (Karatay, 2007, s. 190). 24 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilen 5387 sayılı yasa ile Türk Medeni Kanunu'ndaki 272-274. maddeler temel alınarak korunmaya muhtaç çocukların bakım ve gözetimine ilişkin hükümler düzenlenmiştir.²⁸ Cumhuriyet tarihi boyunca çocuk politikaları bağlamında en köklü yasal adımlardan biri olarak kabul edilen bu kanunun en önemli yönlerinden biri, pratik ve uygulanabilir çözümlerle birlikte korunmaya muhtaç çocukların devlet güvencesi altına alınmasını sağlamış olmasıdır. Sürecin mimarlarından biri olan Fuat Umay'a Meclis'te özel teşekkürler sunulmuş, Sağlık Bakanı Bayezid komisyonun ve Meclis'in katkılarını takdirle anmıştır (Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunmasına Dair Olan Tasarı Dün Kabul Edildi, *Ulus*, 24 Mayıs 1949; Kimsesiz Çocuklar Hakkında Kanun İttifakla Kabul Edildi, *Son Posta*, 24 Mayıs 1949). Çocuk meselesi konusunda şimdiye kadar

yaşamak zorunda kalan çocukların dernek yöneticileri tarafından tespit edildiği ve kurtarılımları için hazırlıklar yapıldığı bilgisi paylaşılmıştır (Çocuk Dostları Derneği, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1949).

1949 yılında Süreyya Ağaoğlu'nun girişimleriyle kurulan dernek 23 Mart 1951'de Bakanlar Kurulu tarafından Genel Menfaatlere Yararlı Derneklerden sayılmıştır (BCA. 30.18.1.2/125.23.15).

²⁶ Yoksul Çocuklar Kanun Tasarısı Geçici Komisyonunda, *Ulus*, 10 Şubat 1949.

²⁷ Kimsesiz Çocuklar Tasarısı, *Ulus*, 21 Nisan 1949; Kimsesiz Çocuklar, *Ulus*, 10 Şubat 1949.

²⁸ Hukuki bakımdan çocukların durumu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Arık, 1946, s. 12-20).

yapılan tüm gelişmelerden farklı olarak yapılmak istenen pratik çözümleri uygulama noktasında 1949 yılında çıkarılan bu kanunun en önemli özelliklerinden biri korunmaya ihtiyacı olan çocukların koruma ve bakım görevi Çocuk Esirgeme Kurumu ve Belediyelerden alınarak yasal sorumluluk yüklenerek ilgili kurumlara verilmesi olmuştur. Yapılan kanuni düzenlemeyle birlikte devlet çocuk meselesini doğrudan kendi üzerine devralmıştır.²⁹ Yasaya göre, sorumluluk öncelikli olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel idarelere verilmiştir. Bu yasa, 15 Mayıs 1957 tarihinde yeniden düzenlenmiş ve 6972 sayılı yeni kanun ile yürürlüğe konulmuştur (Resmî Gazete, 24 Mayıs 1957, S. 9615).

Sonuç

Türkiye’de kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal politika anlayışı, tarihsel olarak Osmanlı döneminde bireysel hayırseverliğe dayalı uygulamalardan, Cumhuriyet döneminde kurumsallaşmaya yönelen daha kapsamlı ve sistematik bir yapıya evrilmiştir. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte çocuklara atfedilen değer, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kolektif bir sorumluluğun ürünü olarak değerlendirilmiş; özellikle çocukların korunması meselesi, modernleşme idealiyle örtüşen bir devlet politikası hâline gelmiştir. XX. yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaşlar ve bu savaşların sebep olduğu toplumsal yıkımlar, korunmaya muhtaç çocuk sayısında ciddi bir artışa yol açmış; II. Dünya Savaşı yıllarında derinleşen ekonomik buhran, çocukların beslenme, barınma ve temel bakım ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirmiştir. Bu bağlamda çocuklar, yalnızca bireysel gelişimleri açısından değil, aynı zamanda toplumun sosyal istikrarı ve geleceği açısından da korunması gereken kırılgan bir grup olarak ön plana çıkmıştır.

1940’lı yılların ortalarından itibaren demokratikleşme süreciyle birlikte, korunmaya muhtaç çocukların durumu hem meclis gündeminde hem de kamuoyunda daha görünür hale gelmiş; bu konuya ilişkin tartışmalar artan toplumsal duyarlılığın ve siyasi farkındalığın bir göstergesi olmuştur. Bu gelişmelerin somut bir yansıması olarak ortaya çıkan Kimsesiz ve Serseri Çocuklar Projesi, ilgili kurumların ve meclis komisyonlarının katkısıyla kapsamlı bir raporlama ve değerlendirme sürecine tabi tutulmuş; bu süreç sonunda 27 Mayıs 1949 tarihinde yürürlüğe giren Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, Türkiye’de bu alandaki ilk sistematik ve yasal düzenleme olmuştur. Bu düzenleme, yalnızca çocukların fiziksel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda onların eğitim, topluma kazandırılma ve psikososyal gelişim gibi çok yönlü gereksinimlerini de gözeterek bir sosyal politika anlayışının başlangıcını temsil etmektedir. Ayrıca, çocuk refahı alanında devletin kurumsal sorumluluğunu açıkça tanımlayan bu yasal çerçeve, ilerleyen yıllarda geliştirilecek koruma ve sosyal hizmet politikaları için de temel bir referans noktası olmuştur.

Sonuç olarak, 1949 yılında kabul edilen bu kanun, Türkiye’de modern çocuk koruma sisteminin hukuki ve kurumsal altyapısını oluşturan ilk ciddi girişimdir. Bu süreç, yalnızca savaş sonrası acil ihtiyaçlara bir yanıt olmakla kalmamış, aynı zamanda Cumhuriyet’in sosyal devlet anlayışını somutlaştıran ve çocukları toplumsal sürdürülebilirliğin merkezine yerleştiren uzun vadeli bir dönüşümün başlangıcını da simgelemiştir.

²⁹ Kocabıyık, çalışmasında çocuk çalışmaları konusundaki devamlılığın Demokrat Parti iktidarı döneminde uygulanan çocuk politikası kurumsallaşma çalışmalarının yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bu konu başka bir çalışmanın konusu olduğundan burada detaylandırılmamıştır (Kocabıyık, 2019, s. 85).

Kaynakça

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü

BCA.30.10.0.0/179.236.11/1-11.

BCA. 30.10.0.0/179.236.11/14.

BCA.30.10.0.0/179.236.11/12.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı

BCA. 30.18.1.1/12.62.13.

BCA. 30.18.1.2/125.23.15.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Siyasi Partiler

BCA. 490.1.0.0/266.1061.2/10.

BCA.490.1.0.0/266.1061.2/17.

BCA. 490.1.0.0/4.20.9.

BCA.490.1.0.0/266.1061.2/22.

BCA.490.1.0.0/266.1061.2/4.

BCA.490.1.0.0/266.1061.2/13.

İstatistik Yıllığı (1948), C. 16, Ankara: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü.

Ceride-i Resmiye, 24 Şaban 1339, S. 13.

İstatistik Göstergeler (1923-2011) (2011), Yayın No: 3890, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Resmi Gazete, 13 Mart 1926, S. 320.

Resmi Gazete, 27 Mayıs 1949, S. 7217.

Resmi Gazete, 24 Mayıs 1957, S. 9615.

Resmi Gazete, 27 Mayıs 1983, S. 18059.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C. 10, İçtima:2, 23 Nisan 1337.

TBMM, Tutanak Dergisi, 7. Dönem, C. 16, 25.04.1945, 46. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 26.05.1948, C. 11, 63. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 28.05.1948, C. 11, 64. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 31.05.1948, C. 11, 65. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 7.06.1948, C. 12, 68. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 7.02.1949, C. 16, 42. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 23.05.1949, C. 19, 90. Birleşim.

Telif Eserler

Acar, H. (2011). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)*. Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı.

- Acar, B. & Yaman, Miraç Ö. (2020). 1923-2018 yılları arasında üretilen suç ve çocuk temalı akademik çalışmaların bibliyometrik analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 46, 55-82.
- Akandere, O. & Dalda, A. (2018). *Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar yasal düzenlemeler ve uygulanması (1923-2016)*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Akın, V. (2000). *Bir devrin cemiyet adamı*. Ankara: Atatürk Araştırma merkezi.
- Akol, O. (1950). *Kimsesiz çocuklar*. Ankara: Örnek Matbaası.
- Akoğlu, F. Ö. (2023). İkinci Dünya Savaşı yıllarında hırsızlık ve cinayet olaylarının Cumhuriyet gazetesine yansımaları. *Belgi Dergisi*, 26, 127-148.
- Alkan, M. Ö. (1998). 1865-1945 İstanbul’da sivil toplum kurumları. *Tanzimat’tan günümüze İstanbul’da STK’lar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Arık, F. (1946). *Hukuki bakımdan evlilik dışı çocuklar*. Ankara: Ankara Yeni Cezaevi Basımevi.
- Aries, P. (1996). *Centuries of childhood*. Pimlico.
- Armaoğlu, F. (2007). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aysal, N. (2016). Korunmaya muhtaç çocuklar sorunu: Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Geçmişten günümüze şehir ve çocuk*, O. Köse (Ed.), C. 2, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aytaç, A. (2017). “Türkiye’de ailenin tarihsel dönüşümü 1925-2010”, *1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim*. F. Alpkaya & B. Duru (Der.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Babalık, B. B. (2024a). II. Dünya savaşı yıllarında Türkiye’de suçlu (suça sürüklenen) çocuklar hakkında bir değerlendirme (1939 - 1945). *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 497-514
- Babalık, B. B. (2024b). II. dünya savaşı yıllarında korunmaya muhtaç çocuklar ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri, *Bilecik Şeyhdebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 111-126.
- Babalık, B. B. (2025). Türkiye’de çocuk koruma politikaları: Erken Cumhuriyet dönemi (1923-1938). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34(1), 420-440.
- Baytal, Y. (2009). *Atatürk döneminde sosyal yardım faaliyetleri (1923-1938)*. [Doktora Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bulut, S. (2020). Milli korunma kanunu çerçevesinde Türkiye’de kira denetimi meselesi (1940-1960). *Belgi Dergisi*, II/20, 2627-2656.
- Burgaç, M. (2018). Savaşın çocukları ikinci dünya savaşı yıllarında İstanbul’da sokak çocukları sorunu ve çözüm arayışları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 173-182.
- Bülbül, İ. (2006). İkinci dünya savaşının Türkiye’de sosyal hayata olumsuz yansımaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1-51.
- Cantürk, C. (2018). *Çocuk Bayramı*. Ankara: Yade Yayınları.
- Cengiz, G. (2019). *II. Abdülhamid dönemi Osmanlı sosyal politikalarında çocuk*. [Doktora Tezi]. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

- Çağlar, D. (1973). Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar ve eğitimlerine genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 59-112.
- Çiçek, Ö. & Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de iş sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5/ 11, 106-129.
- Erzen, E. Ü. (1943). *Çocuk davası*. İstanbul: Vakıf Matbaası.
- Genç, Özlem (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa’sındaki yeri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 241-261.
- Goloğlu, M. (2017). *Milli Şef dönemi 1939-1945*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökçe, B. (1971), *Kimsesiz çocuklar sorunu*. Ankara: T.C. Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayın No: 55.
- Gölcüklü, F. (1962). *Türkiye’de çocuk suçluluğu hakkında bir araştırma*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gürkan, H. (2023). *Türk basınında çocuk ve çocukluk meselesi (1928-1945)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Gürkan, H. (2025). *Çocukluğun sınırında*. Adana: Karahan Kitabevi.
- İlgazi, A. (2019). İkinci dünya savaşının iç politikadaki yansımaları: yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 259-267.
- James, A. (2001). Yeni çocukluk sosyolojisinde sorunlar, yaklaşımlar ve pratikler. *Dünyada ve Türkiye’de değişen çocukluk*. B. Onur (Haz.), Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Gökçearslan Çifci, E. (2009) Türkiye’de ve dünyada korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetlerin tarihsel gelişimi. *Aile ve Toplum*, 5(19), 53-65.
- Göktürk Çetinkaya, S. (2024). Atatürk döneminde çocuk suçluluğunu önlemeye yönelik bir girişim: Çocukları Kurtarma Yurdu. 10. *Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler*, C. III, 2363-2391.
- Güneş, M. (2017). II. Dünya savaşında Türkiye’de çocuk olmak. *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu 2015*, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Holliday, L. (1997). *İkinci dünya savaşı ve soykırım çocukları*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- İçli, T. (2009). *Çocuk, suç ve sokak*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No: 142.
- Karabekir, K. (1995a). *Çocuklara Öğütlerim*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Karabekir, K. (1995b). *Çocuk Davamız I*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Karasubaşı, İ. (2015). İkinci dünya savaşı çocukları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55 (1), 441-450.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politika oluşum süreci*. [Doktora Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kıranlar, S. (2005). *Savaş yıllarında Türkiye’de sosyal yardım faaliyetleri*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Kocabıyık, O. (2019). *Cumhuriyet dönemi çocuk koruma politikaları (1923-1950)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Koç, B. (2017). Tuna Vilayeti göçmenleri ve Mithat Paşa, Kafkasya Çalışmaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 / 4, 55-70.
- Metinsoy, M. (2017). *İkinci dünya savaşında Türkiye - gündelik yaşamda devlet ve toplum*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okay, C. (1999). *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Onur, B. (1994). *Toplumsal tarihte çocuk sempozyumu 23-24 Nisan 1993*. B. Onur (Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Onur, B. (2005). *Türkiye’de çocukluğun tarihi*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Orhon, G. (1962). *Suçlu çocuklarla ilgili bir inceleme*. Ankara: Gürsoy Basımevi: Ankara.
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Pan Yayınları.
- Öntaş, E. & Çöl, M. (2024). Cumhuriyetin yüz yılında sağlık bakanlığı ve sağlık bakanları. *Toplum ve Hekim*, 39(1), 47-67.
- Özcan, Özge (2017). Orta çağdan erken modern döneme çocukluğun tarihsel gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(4), 91-126.
- Öztan, G. G. (2019). *Türkiye’de çocukluğun politik inşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, H. & Emiroğlu, A. (2022). Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ile erken Cumhuriyet dönemi çocuk yetiştirme politikaları. *Lokman Hekim Dergisi*, 12(3), 565-578.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Reçberoğulları, A. (2021). *Atatürk dönemi çocuk politikası*. [Doktora Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Sağlam, M. & Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 43-56.
- Sakaoğlu, N. (1998). Ulusal egemenlik ve çocuk bayramının tarihinden. *Toplumsal Tarih*, 52, 4-12.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk koruma politikaları ve sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Sander, O. (1996). *Türkiye’nin dış politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2001). *Siyasi tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıkaya, M. (2004). II. Dünya savaşı yıllarında Türkiye’de kimsesiz çocuklara yönelik kapsamlı bir proje. *Atatürk Dergisi*, 4(1), 189-202.
- Sarıkaya, M. (2005). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*. [Doktora Tezi]. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 71-88.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2016). *İktisadi politikaları ve uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, M. (2024). Türkiye'nin yakın tarihinde devlet, toplum ve cemiyetler (1923-1945). *Toplumsal Tarih*, 56-61.
- Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma*. Ankara: Bizim Büro.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- Umay, M. F. (2003). *Bir devrimci doktorun anıları*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet dönemi Türkiye ekonomisi 1923-1978*. İstanbul: Akbank Kültür Yayını.
- Yıldız, Ö. (2019). I. Dünya savaşına genel bir bakış. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 63-75.
- 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı: 50. Yıl (23 Nisan 1920-23 Nisan 1970). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Süreli Yayınlar

- Bakımsız ve Kimsesiz Çocuklar, *Vakit*, 11 Temmuz 1945.
- Bakımsız Çocuklar ve Resmi Vesayet Meselesi, *Ulus*, 1 Aralık 1947.
- Başboş Çocuklar, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1945.
- Başboş Çocuklar, *Tan*, 11 Ağustos 1944.
- Boşanma Vakalarına Ait Umumi Bir İstatistik, *Tasvir-i Efkar*, 10 Haziran 1941.
- Çocuk, Altı Yaşında Mektebe Başlayabilir mi?, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1948.
- Çocuk Dostları Derneği, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1949.
- Çocuk Düşürmek İsteyen Kadınlara Yardım Eden Doktorlar mı Var?, *Son Posta*, 26 Ekim 1940.
- Devlet, Çocuk İşini Artık Eline Almalıdır, *Son Posta*, 23 Nisan 1942.
- Havagazı Şirketleri Zam Talep Ediyor, *Son Posta*, 1 Ağustos 1943.
- Hayat Pahalılığı, *Son Posta*, 2 Nisan 1943.
- İzmit'te Hırsızlık Yapan Çocuklar, *Yeni Sabah*, 13 Nisan 1949.
- Kimsesiz Çocuk, *Vakit*, 29 Haziran 1945.
- Kimsesiz Çocuklar, *Ulus*, 21 Mayıs 1947.
- Kimsesiz Çocuklar, *Ulus*, 10 Şubat 1949.
- Kimsesiz Çocuklar Tasarısı, *Ulus*, 21 Nisan 1949.
- Kimsesiz Çocuklar Hakkında Kanun İttifakla Kabul Edildi, *Son Posta*, 24 Mayıs 1949.
- Kimsesiz ve Serseri Çocuklar Davası, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1946.
- Kimsesiz, Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunmasına Dair Olan Tasarı Dün Kabul Edildi, *Ulus*, 24 Mayıs 1949.

Pahalılık Mücadelesi, *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1943.

Pahalılık Yüzde 347 Arttı, *Son Posta*, 3 Nisan 1943.

Serseri Çocuklar, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1945.

Serseri Çocuklar, *Vakit*, 30 Kasım 1947.

Serseri Çocukları Kurtarmak O Kadar Güç müdür?, *Akşam*, 10 Ocak 1945.

Serseri Çocuklar- 50 Çocuk Darülaceze’ye Sevk Edildi, *Akşam*, 20 Kasım 1941.

Şaşılabilecek Bir Pahalılık, *Vakit*, 14 Şubat 1943.

Vatandaş Konuşuyor-Serseri Çocuk, *Vakit*, 23 Ekim 1947.

Yardım Etmek İsteyenler Neredesiniz?, *Akşam*, 21 Mayıs 1947.

Yeni Doğan Çocukta Zekâ Nasıl olgunlaşıyor?, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1948.

Yine Kimsesiz Çocuklar, *Son Posta*, 17 Ekim 1945.

Yine Pahalılık Meselesi, *Yeniğün*, 15 Ekim 1942.

Yine Serseri Çocuklar Bahsi, *Tanin*, 17 Şubat 1945.

Yoksul Halka Parasız Yemek, *Tan*, 20 Temmuz 1942.

Yoksul Çocuklar İçin Bir Yardım Seferberliği Zamanı Gelmiş ve Hatta Geçmiş Bulunuyor, *Haber*, 13 Şubat 1939.

Yoksullara Yardım, *Ulus*, 26 Nisan 1943.

Yoksul Çocuklar Kanun Tasarısı Geçici Komisyonunda, *Ulus*, 10 Şubat 1949.

Dijital Kaynaklar

Çavuşoğlu, T.; Çetin, S. & Topçu, K. <https://www.cocukkorumaturkiye.com/wp-content/uploads/2024/07/Turgay-Cavusoglu.pdf>, [Erişim tarihi: 0.09.2024].

Sarıkaya, M. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/?pdf=3303>, [Erişim tarihi: 0.09.2024].